

Gunnhild Røthe, *Magi og mirakler fra vikingatid til middelalder* (Trondheim: Museumsforlaget 2020). 256 s.

I *Magi och mirakler fra vikingatid til middelalder* tecknar religionshistorikern Gunnhild Røthe en bild av övergången till kristendomen i Skandinavien utifrån kategorierna magi och mirakel. Målet med boken är att kontrastera det sedvanliga ovanifrånperspektivet på religionsskiftet med ett underifrånperspektiv med en särskild blick på kvinnors roll inom religionsutövningen (s. 16). Källmaterialet för studien är eklektiskt och utgörs av bland annat norrönt sagamaterial, tidigmedeltida lagtexter, mirakelberättelser och helgonlegender, men också av arkeologiskt och konsthistoriskt material som gravfynd, amuletter och bildframställningar. Stundtals används även antika källor, som Tacitus och Plinus d.ä. I inledningen definieras magi som en komponent som förekommer i både lärda och folkliga sammanhang i alla religiösa traditioner. Här betonar Røthe också att det är viktigt att skilja mellan kristendomen som "universell, ahistoriske størrelse" och kristendomens kulturkontextuella varianter – "de mange mikrokristenhetene i middelalderen" (s. 18).

Båda dessa premisser är viktiga. Att ställa upp en dikotomi mellan magiska och religiösa föreställningar är en modern konstruktion, och det är viktigt att beakta vilken kristendom nordborna kom att möta under tiden för religionsövergången. Men det är också i anslutning till dessa tankegångar man kan hitta de största bristerna i undersökningen. Trots den lovvärda ansatsen är det tyvärr ibland just som en ahistorisk monolit den tidigmedeltida kristendomen framställs i texten. Författaren överbetonar i min mening den medeltida kristendomens dualism och fientlighet gentemot magiska handlingar och tankesätt. Detta trots att den kristendom som mötte nordborna hade sin egen arsenal av magiska föreställningar och praktiker som i många avseenden var påfallande lika dem som stod att finna i Norden. Fenomen som kan uppfattas som aparta i förhållande till kristen teologi förklaras i regel vara approprierade från den förkristna religionsutövningen. Ett tydligt exempel är Røthes argumentation kring hur veneration av träd och träföremål adapterades av kristendomen i Skandinavien genom att hedniska traditioner och föreställningar kopplade till världsträdet, gudabilder och högsätesstolpar överfördes till kors, krucifix och helgonskulpturer (s. 190). Men vid tiden för Skandinavien kristnade var vördnaden för mirakulösa träföremål redan etablerad praxis i det kristna Europa och knappast något som borde ha varit kontroversiellt eller utgjort en nödvändig kompromiss för att minska friktionen mellan två olika traditioner. I det här sammanhanget kunde författaren ha relaterat till den omfattande forskning som de senaste åren har betonat den medeltida

kristendomens djupa upptagenhet med just materia och materialitet.

Författaren menar vidare att övergången till kristendomen innebar ett könsskifte i religionsutövningen, där kvinnliga magiska praktiker kom att ersättas med en manlig religiös expertis (s. 97, 137 m.fl.). På samma sätt kom kvinnlig sexualitet att demoniseras i och med kristnandet, vilket Røthe framhåller som en stark kontrast gentemot den förkristna tiden: "I förkristen tid ble kvinnelig seksualitet ikke betraktet som noe negativt, snarere tvert imot." (s. 150) Den allmänna giltigheten för dessa påståenden kan diskuteras – modern forskning på området har i flera avseenden nyanserat bilden av "den starka vikingakvinnan" och förhållandena kring kvinnors roll i förkristen kultutövning kan bara rekonstrueras fragmentariskt. Det är problematiskt i sammanhanget att dessa påståenden lämnas utan referenser till forskningslitteratur, vilket ger intrycket av att de bör betraktas som vedertagen allmänkunskap. Den källkritiska diskussionen i bokens inledning hade också gärna kunnat få vara mer utförlig – särskilt i fråga om hur relevanta texter nedtecknade under det första århundradet efter Kristus kan vara för en situation som utspelar sig mer än 800 år längre fram i tiden. Möjligen ligger förklaringen här i att boken riktar sig till både en intresserad allmänhet och till forskarsamhället, vilket alltid innebär en viss avvägning i fråga om det utrymme som kan avsättas till dialog med tidigare forskning och källkritiska diskussioner.

Dessa invändningar till trots är boken både läsvärd och intressant. Själva angreppssättet – att undersöka kristnandeprocessen utifrån magiska praktiker och föreställningar – är angeläget och fruktbart. Detta berättar troligen vida mer om hur religionsskiftet upplevdes av människor under tidsperioden än när man närmar sig frågan via teologiska utsagor och politiska beslut. Särskilt intressanta är de avsnitt där författaren behandlar arkeologiskt material som amuletter och runstavar – till exempel de kopparamuletter från öländska Köpingsvik där begrepp som Kristus, sejd, jättar och Maria samsas i samma inskriptioner (s. 156–157). Det är i dessa sammanhang Røthes argumentation är som starkast och här kan hon visa på hur tidsperiodens magiska föreställningar kunde te sig i praktiken, i gränslandet mellan kristendom och hedendom. Vardagslivets religiositet präglades, som Røthe uttrycker det i bokens avslutning, såväl före som efter kristnandet av samma behov och grundläggande existensvillkor: "fødsel, helse, kjærlighet og død." (s. 240)